

KUML



ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB
1953

With Summaries in English

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1953

With Summaries in English

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1953

Forside: Stendysse ved Torup på Mols

Redaktion:
P. V. GLOB

Copyright 1953
by
Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark
by
Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Clicheer:
Hammerschmidt — Århus

INDHOLD

<i>Karl Martin Nielsen: Kuml</i>	7
<i>Holger Rasmussen: Hasselø-egen</i>	15
<i>Hans Norling-Christensen: Vestlandskedler og malede glas</i> ...	47
<i>Povl Simonsen: To djurslandske mosefund</i>	61
<i>Hans Christiansson: Jellingestenens bildvärld</i>	72
<i>Oscar Marseen: Fangstfolk på Selbjerg</i>	102
<i>Grantzau, Marseen og Riismøller: Melleholm</i>	121
<i>Hans Neumann: Et løveglas fra Rinlandet</i>	137
<i>C. J. Becker: Stenaldergrav fra Gabøl</i>	155
<i>Kristian Jeppesen: En græsk pyxis fra Homers tidsalder</i>	165
<i>Niels Thomsen: Om en vestjysk stald</i>	171
<i>Thorkild Ramskou: Ragnarok</i>	182
Jysk Arkæologisk Selskab	193

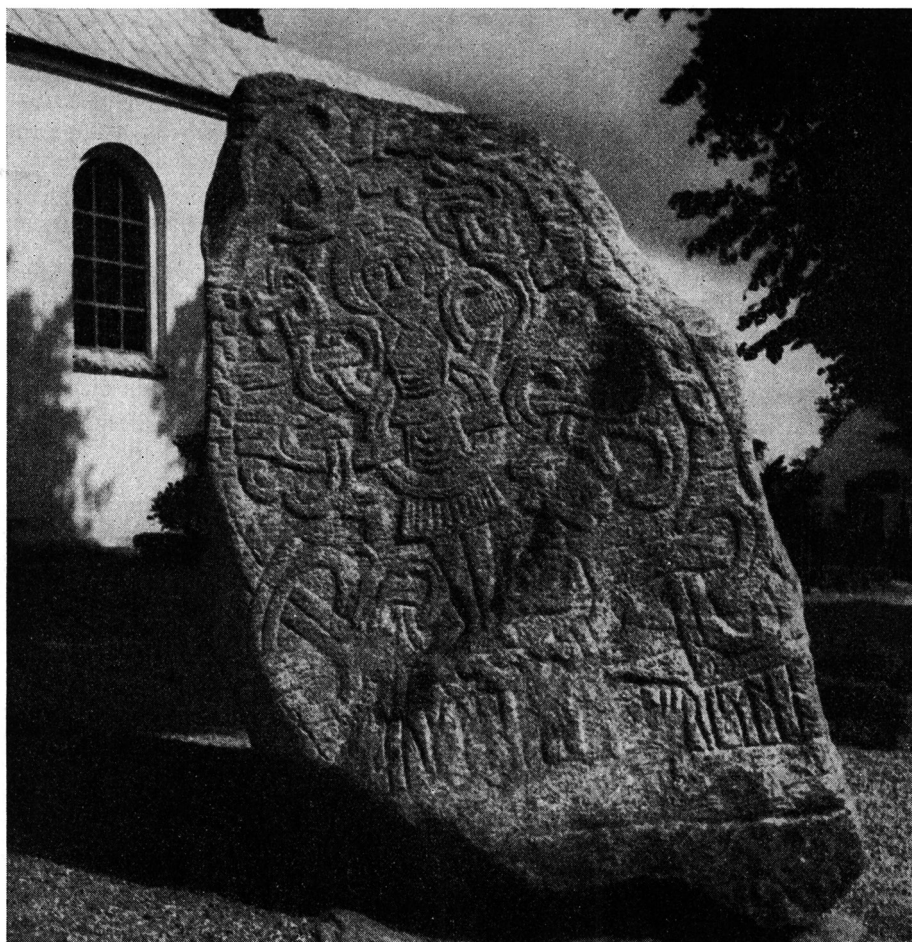


Fig. 1. Jellingestenen C-sidan.
Jellinge stone, side C.

JELLINGESTENENS BILDVÄRLD

Av HANS CHRISTIANSSON

Jysk Arkaeologisk Selskab har till totemmärke tagit det stridande djurparet, gripen och ormen, på Harald Blåtands Jellingesten. Ett mer signifikativt märke kunde väl knappast ha valts av en förening, som har till uppgift att stödja och främja jysk fornforskning. Jellingestenen är ju ett av Danmarks mest kända fornminnen. Den bär en av landets äld-

sta historiska urkunder på modersmålet och har i viss mån blivit en nationalsymbol.

Harald Blåtand lät hugga dess bilder och rista dess runor i en tid då två livsåskådningar brötos mot varandra – 900-talet, Danmarks missionsårhundrade. Kanske symboliserar kampen mellan gripen och ormen den kamp, som den gamla och den nya makten utkämpade. Den gamla makten, som tog emot mossarnas lemlästade lik, och som gestaltades i Fröja från Rēbild och den sittande guden från Eskildstrup. Den nya makten, som tog sin hyllning i sprödrosa tegelkatedraler och kalkstrukna landskyrkor, och som bjöd Kingo, Kierkegaard och Grundtvig att sjunga om danska människosjäalars pilgrimsgång genom ett av jordens fagraste riken. Sedan tusen år breder Jellingestenens Kristus sina armar välsignande över Jyllands gulnande fält och ljunglila hedar.

★

Jellingesten är Nordens största runsten. Den är huggen i ett triangulärt flyttblock, som är nära två och en halv m. högt och nära tre m. brett. Detta väldiga block har väl släpats till sin nuvarande plats på Harald Blåtands befallning och huggits med märkliga ristningar, om vilka skalderna torde ha framsagt kväden vid konungars och stormäns gästbud. Det är ett monument vars ornamentik upptagits och omformats av runstenskonstnärerna under den korta period runstensresande var aktuellt i Norden, d. v. s. från 900-talets mitt fram till slutet av 1000-talet.

Alla tre sidorna på Jellingesten är huggna i låg relief. På två av sidorna dominerar figurframställningen, på den tredje runtexten. Alla sidorna är dessutom ornamentalt utsmyckade. På den första sidan upptages mittytan av en Kristusbild inflätad i rankornamentik (C-sidan) fig. 1¹). På den andra sidan är ett fyrfota fabeldjur omslingrat av en orm (B-sidan) fig. 2²). Djuret har nackprydnad och svans utformade som akantusrankor. Det påminner närmast om en grip utan vingar, men kallas i litteraturen oftast lejon. De två sidorna med figurframställning är inramade i triangulära repstavsramar, vilka följer stenens sidokanter och som i hörnen är uppslitsade till enkla parallellöppande, i kringlor lagda band. Den tredje sidan domineras av runtexten, vilken inramas med bandornamentik, överst avslutad i ett ormhuvud (A-sidan) fig. 3³). Tyvärr är överdelen av A-sidan starkt skadad liksom en del av B-sidan, varför ornamentiken bitvis gått förlorad.

Runinskriften, som skall beröras närmare nedan, omtalar att Harald lät göra stenen till minne av sin fader Gorm och sin moder Tyra, samt att Harald vann Danmark och Norge och gjorde danerna kristna.

Bredvid den stora Jellingesten (J 2) står en mindre runsten (J 1) utan några märkligare utsmyckningar. Dess text omtalar: Kung Gorm

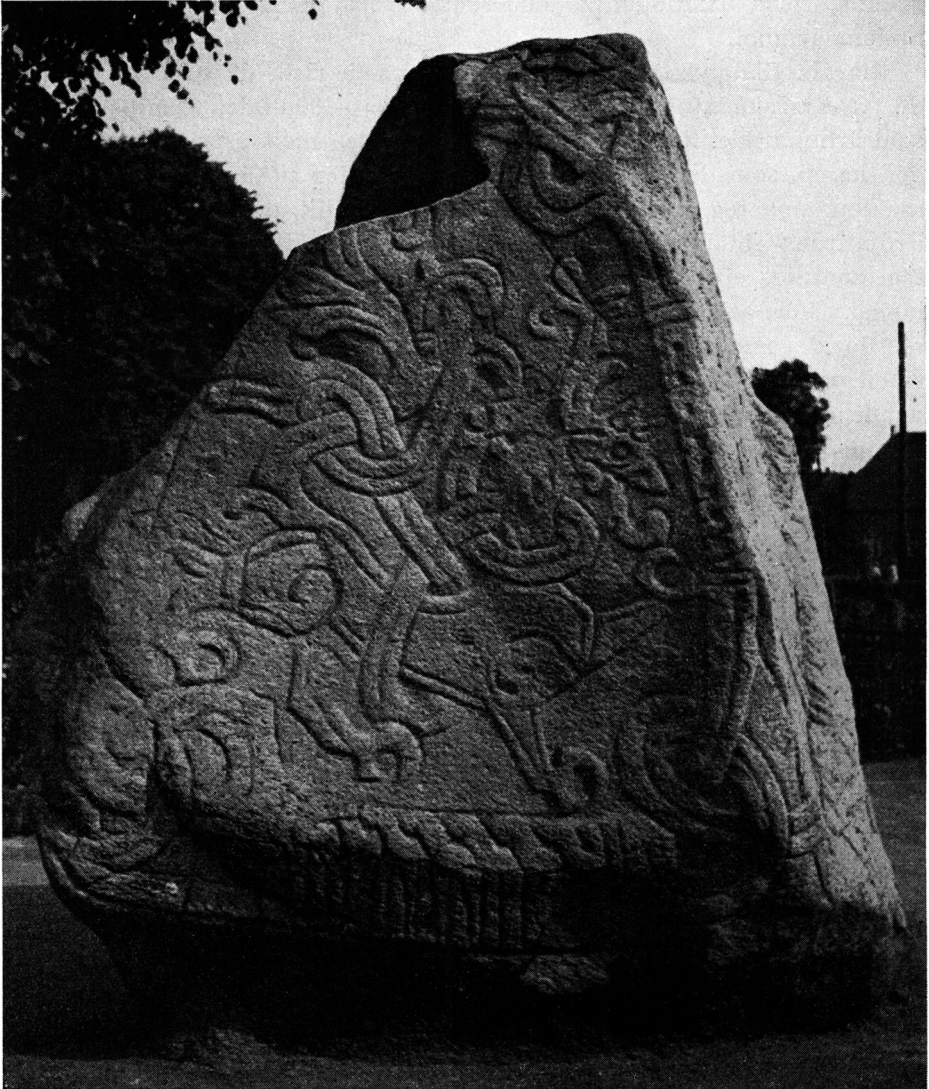


Fig. 2. Jellingestenen B-sidan.
Jellinge stone, side B.

gjorde dessa kummel efter Tyra sin hustru, Danmarks bot⁴). Denna sten är rest av Jellingedynastiens grundläggare Gorm, som regerade under förra hälften av 900-talet. Någon exakt datering för stenens tillkomst torde vara svår att ge. Harald Blåtands sten (J 2) har huggits under 900-talets senare del⁵).

De båda runstenarna eller i varje fall den större har ingått som centralpunkter i en monumentalplats, som utformades av Jellingedynastien. Denna plats utgjordes av ett trekantigt vi begränsat av resta stenar⁶).

På basen av viet anlades en hög i vilken troligen kung Gorm och kanske även drottning Tyra begravdes. Över toppvinkeln på viet anlades en annan hög c:a tjugo till trettio år efter det viet byggdes. Denna hög har visat sig vara en kenotaf, d. v. s. en hög i vilken ingen gravläggning skett. Det har bl. a. antagits att högen uppförts av Harald åt honom själv eller till minne av Gorm eller Tyra eller av Gorm själv till hans egen ära⁷). En annan teori kan läggas till raden av teorier om den tomma Jellingehögen. Jag skulle vilja antaga att den har uppförts av Sven Tveskägg till minne av Harald, hans fader. Enligt Saxo och Adam av Bremen jordades Harald i Roskilde kyrka, vilken han själv anlagt⁸). Han fick alltså ej sin gravplats vid Jellinge, där han dock också byggt en kyrka⁹) och där hans fader och troligen även hans moder vilade och där släktens minnesstenar rests. I en brytningstid mellan två livsåskådningar torde det ej vara alldeles otänkbart att en hög uppkastats över en kristen konung. T. o. m. en skenbegravning kan ha försiggått¹⁰).

Litteraturen om Jellingestenen är mycket rik¹¹), men här skall ej granskas allt som tidigare sagts utan endast tagas upp ett par nyligen utkomna uppsatser om den stora Jellingestenen och i samband därmed skall jag framlägga några nya synpunkter på dess ornamentik.

Runtexten på den stora Jellingestenen (J 2) är fördelad på stenens alla tre sidor. Dock är det endast en sida, som kompositionsmässigt framstår som inskriftssida. Detta har föranlett Sune Lindqvist att alternativt anse att en del av texten tillkommit efter det hela stenen var färdighuggen enligt beställarens intentioner¹²).

Texten på A-sidan lyder: Haraldr : kunukr : baþ : kaurua /
kubl : þausi : aft : kurmfafursin / aukaft : þaurui :
muþur : sina : sa / haraltr [:] ias : sår · uan · tanmaurk
B-sidan har nedanför den ornamentala ramen textens fortsättning: ala ·
auk · nuruiak

C-sidan avslutar inskriften: · auk · tani [·] (karþi) [·] kristna

I översättning: Kung Harald bjöd göra dessa kummel efter Gorm sin fader och efter Thyra sin moder, den Harald, som vann sig hela Danmark, och Norge, och gjorde danerna kristna¹³).

De tre första radernas text är inpassad på de för runtexten tydligt utsparade och i ornamentiken inarbetade skriftbanden. Den sista radens text på inskriftsidan är satt på en hjälplinje, som ej torde ha ingått i den ursprungliga uppläggnings av den konstnärligt sett väl utformade sidan. Redan 1931 framkastade Lindqvist den tanken att texten efter dedikationen tillkommit senare¹⁴). I en uppsats 1952 motiverar han detta närmare och tänker sig tre alternativa förklaringsgrunder till tilläggen. Då Lindqvists uppsats är rätt svåråtkomlig för en större allmänhet behandlas den här mer utförligt.

»Den senare texthalvan på J 2 kan återges sålunda: (på A:) 'den

Harald, som sig vann Danmark' (B:) 'helt och Norge' (C:) 'och gjorde danerna kristna'«¹⁵).

»Jag frågar nu: Är det möjligt att betrakta dedikationen ensam som den ursprungligen åsyftade inskriften i sin helhet, resten åter som *ett i efterhand gjort tillägg*? Om så vore, när och på vems föranstaltande har tillägget gjorts?«¹⁶).

»Alltför många förklaringsmöjligheter ges för att det skulle löna sig att räkna upp dem. Jag skall begränsa mig till tre. Den första lyder kort och gott: Monumentets utförande hade anförtrotts åt två män med stridiga viljor, ornamentören och runristaren.«¹⁷)

»Det kunde också tänkas att beställaren själv, kung Harald, exempelvis vid avsynandet av det enligt mästarens (nas) mening fullbordade verket, beordrat tilläggets omedelbara insättande.«¹⁸)

Det tredje alternativet är att »tillägget kan ha gjorts lång tid efter sedan monumentet i övrigt var fullbordat.«¹⁹)

»Detta tredje alternativ skulle, om det godkännes eller åtminstone betraktas som tänkvärt, få ej oväsentliga konsekvenser. Om nämligen J 2 allenast burit den korta dedikationen, vilken ju nästan helt utfyller den för inskrift dekorativt omramade ytan, då skulle man väl ej ha betvivlat att vården ombesörjts i samband med eller kort tid efter Gorms högläggning. Om Gorm får antas ha dött senast omkring 950 – hans efterträdare, kung Harald, skall ha tagit dopet och 'gjort danerna kristna' redan år 953, om källorna är rätt tydda – så skulle monumentet, med frånseende av tillägget, vara ett tredjedels sekel äldre än vad Jacobsen – Moltke ange.«²⁰)

Lindqvist tänker sig möjligheten av att »man någon gång efter omkr. 985 funnit det lämpligt och görligt att hedra Haralds minne också i Jelling, (Harald begravdes ju i den av honom anlagda kyrkan i Roskilde. *Förf. tillägg*) låt vara att man fick nöja sig med en mera blygsam åtgärd«. Slutligen uttalar Lindqvist den förmodan att »samma man, som huggit den ursprungliga inskriften, ännu kunde hantera mejsel och klubba« när tillägget gjordes. Om så vore fallet är det ju omöjligt »att på paleografisk väg fastställa tidsskillnaden«²¹).

Om Lindqvist har rätt i sitt antagande att texten efter dedikationsformeln tillkommit efter Haralds död och för att hedra hans minne skulle mitt ovan gjorda antagande att den tomma södra Jellingehögen uppkastats till minne av Harald få ett visst stöd. Anledningen kan man spekulera över. Kanske ingick det i Sven Tveskäggs antityska politik att göra Harald till en av Hamburg-Bremen oavhängig nationalhjärte.

Sättes denna hypotes i förbindelse med vad som sker på 980-talet i övriga tyska missionsområden ter den sig ganska naturlig. Vid Otto II:s död 983 uppstå nationella rörelser, som bl. a. taga sig uttryck i hedniska reaktioner eller försök att bryta loss missionskyrkorna från de tyska



Fig. 3. Jellingestenen A-sidan.
Jellinge stone, side A.

episkopaten och skapa nationalkyrkor. Hur det tillgått i Danmark är väl ej fullt klart, men tydligt är att Sven Tveskägg stått i stark motsättning till de intressen, som Hamburg-Bremen representerade. Göres Harald till nationalhjälte av sin son Sven, såsom den som kristnade danskarna och vann Danmark och Norge och som hedras med en stor hög på fädernas gravplats och kanske med en skenbegravning, ger han sig därmed själv en starkare bakgrund: ätten och äran²²).

Lindqvists antagande att Jellingestenenens (J 2) text huggits i två etapper anser jag får stöd av följande. Ordskillnadstecknen i dedikationsdelen av inskriften utgöres av två punkter under det att tilläggets ord skiljes åt av endast en punkt, utom mellan dess tredje och fjärde ord och möjligen mellan dess andra och tredje. Ytterligare ett stöd för antagandet att texten efter dedikationen ej ingått i den ursprungliga upplägningen av ristningen vill jag se i de hjälplinjer, som uppdragits för att



Fig. 4 a. Jellingestenen B-sidan — retuscherad detaljbild.
Jellinge stone, side B — retouched detail.

sätta in tilläggets runtext. Hjälpelinjen för A-sidans tilläggsrad har fortsatts till vänster om dedikationens marginalornamentik, samt fortsätter runt stenens hörn in på C-sidan och är hjälpelinje för dess runrad. Dessutom går en ej utnyttjad hjälpelinje helt nära marken på C-sidan. Den kan följas runt stenens hörn till A-sidan, ehuru den här endast dragits ett kort stycke in på stensidan och slutar tydligt nedanför den vänstra

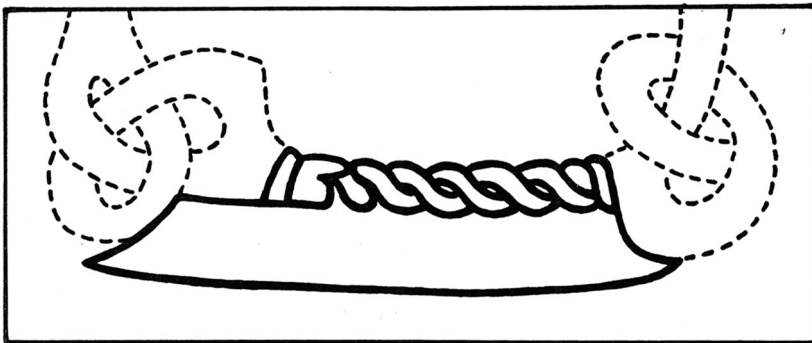


Fig. 4 b. Jellingestenen B-sidan, rekonstruerad kontur av runbandet.
Jellinge stone, side B, reconstructed runeband outline.

marginalornamentiken. Hjälpelinjerna stå i kontrast till dedikationstextens breda i lågre relief utförda stödband.

Även B-sidans runtext står på en enkel hjälpelinje. Denna avviker dock från de övriga, som dragits horisontalt, då den är svagt böjd i ena änden. Den andra är otydlig eller utplånad. Om man tänker sig runbandet ifyllt med färg, som bryter mot den ovanför liggande ramornamentiken framträder en kontur, som till sin form påminner om de båt- eller skeppsbilder, vilka finnes på en del runstenar i Danmark och Skåne. »Båtens« stävkonturer begränsas av ytterlinjerna i ramornamentikens kringlor, fig. 4 a–b. Denna kontur är ganska vanlig på vikingatidens skeppsframställningar t. ex. skeppsskisserna från Oseberg²³) och en del mynt med skeppsbilder²⁴). På ett runstensfragment från Spentrup finnes en båtstäv av rammtyp, där stävens kontur är gemensam med runbandets rundade avslutning, fig. 5²⁵). På baksidan av en runsten vid Hjermind är en ensam båt med rammstävar, vars kontur även den nära överensstämmer med Jellinge-»båtens« kontur, fig. 6²⁶).

Tullstorpstenen i Skåne, fig. 7²⁷) har ett fabeldjur, som anses besläktat med Jellingestenens²⁸). Under detta djur ligger ett skepp med djurhuvudförsedda rammstävar, samt en sköldrad över relingen. Om Jellingestenens runrad varit tänkt som båt, har en nära överensstämmelse i kompositionen rått mellan Jellingestenens B-sida och Tullstorpstenen. Den sistnämnda torde dock vara gjord senare än Jellingestenens. De över relingen liggande sköldarna kan kanske ornamentalt ha ett visst samband med den repstav, som ligger över runraden på Jellingestenens B-sida. Repstaven ger nämligen konturmässigt en dubbel våglinje, som ger en illusion av över ett båtbord hängande sköldar.

Ytterligare stöd kan givas för mitt antagande att runbandet på Jellingestenens B-sida avsiktligt har givits båtform. Det ligger underst på den figurativa ytan. Detta synes vara en vanlig placering av skeppsbilder i nordisk stenkonst. På Ledbergstenen i Östergötland, som dock är senare än Jellingestenens, finnes ett skepp placerat under ett par djur och ett par krigarfigurer och alldeles intill markytan, fig. 8²⁹). Även på de gotländska bildstenarna från vendeltid och vikingatid har skeppsframställningarna i många fall sin plats längst ned på stenen, ofta såsom avslutning på en bildserie, som täcker hela stenytan. Den näst sista bilden i serien framställer i flera fall en kvinna, som räcker ett horn åt en ridande man t. ex. Broa i Halla³⁰) och St. Hammars i Lärbro³¹). Dessa bilder kan kanske tolkas så, att en valkyria kommer till segerherren eller till en dödad krigare³²).

I en uppsats i *Acta Archaeologica* 1951 har Wilhelm Holmqvist behandlat Jellingestenens ornamentik och figurframställning. I anslutning till tidigare forskare ser han ett mycket starkt engelskt inslag i stenens konstnärliga utförande. Kristusbilden på C-sidan är unik i nordisk run-



Fig. 5. Runstensfragment från Spentrup.
Fragment of runestone from Spentrup.

Foto DR.

stenskonst. Holmqvist anser, att det kan finnas paralleller till denna bild på kontinenten, bl. a. kring nedre Rhen. Men han finner det naturligare att söka förebilder inom insulärt område³³). Där finnes en del stensulpturer, som han anser kunna tillhöra samma konstkrets som Jellingestenenens Kristus. Lindqvist invänder i polemik härimot att den nationella traditionen måste beaktas⁶³).

Kristusbilden saknar kors, ej heller har den spikhål i händer och fötter. André Grabar följer en redan tidigare uttalad uppfattning, att nordborna fann det svårförståligt att hjälten Kristus skulle hänga på kors likt en missdådare³⁴). En annan förklaring till att korset saknas på Jellingestenen är kanske den, att de rankor, som omslingra Kristusgestalten, är ett starkt stiliserat livsträd. Livsträdssymbolen i samband med den lidande guden var ej obekant för vikingatidens nordbor. I Havamal berättas nämligen att Oden hängde i Yggdrasil, världsträdet, tre gånger tre nätter »sårad av spjut och offrad åt sig själv«.

På en gravsten från Romsey, Southampton, finnes en framställning i lågreliëf av Kristus på korset omgiven av Johannes och Maria samt två krigsmän med svamp och spjut³⁵). Från korsstammens nederdel skjuter två växtrankor fram, som dock på intet sätt dominerar den naturalistiska framställningen. Dessa växtrankor symbolisera otvivelaktigt korset som livets träd. Just under århundradena omkring 1000 synes korsets funktion som livsträd ha börjat framhävas mer än under tidigare århundraden³⁶). Stenen från Romsey dateras till c:a 1020³⁷).

Ett ungefär samtidigt exempel finnes i ett evangeliarium från Reichenau, fig. 9³⁸). Det dateras till 1000-talets början. Där framställs Kristus stående i ett träd, livsträdet. Det förefaller mig ej osannolikt, att det är en sådan Kristusframställning, som avses på Jellingestenen. Därmed får den rika akantusdekoren på C-sidan en naturlig förklaring. På B-sidan förekommer ju ej någon motsvarande växtornamentik. Där har akantusbladen organiskt förenats med gripen. Ej heller på A-sidan finnes akantusdekor. De anförda exemplen torde visserligen vara minst ett tjugotal år yngre än Jellingestenen. Men redan under 800-talet förekommer det vegetabla trädkorset. »In Sakramentar des Bischofs Abraham von Freising von 970 (Clm 6421) hängt der Christusleib buchstäblich schon am grünen Holz«³⁹).

På en benplatta från Sigtuna finnes en Kristusgestalt ingraverad. Den står i en ring utan kors⁴⁰). Bakgrunden är skrafferad, men bakom kroppen från armarna ned över bålen ligger ett ornamentikmönster, som kan vara ett starkt stiliserat livsträd. Från denna bild föres tanken lätt över till de i runstensornamentiken och i insulär stenkonst vanliga ringkorsen⁴¹). Möjligen kan alltså samma idéinnehåll ligga bakom ringkorsen och ringen kring Jellingestens Kristus, vilken symbolisk betydelse denna ring än kan ha haft.

I sin studie över Jellingestens ornamentik hävdar Holmqvist att den gjorts efter en förlaga av en manuskriptsida⁴²). Det är möjligt att

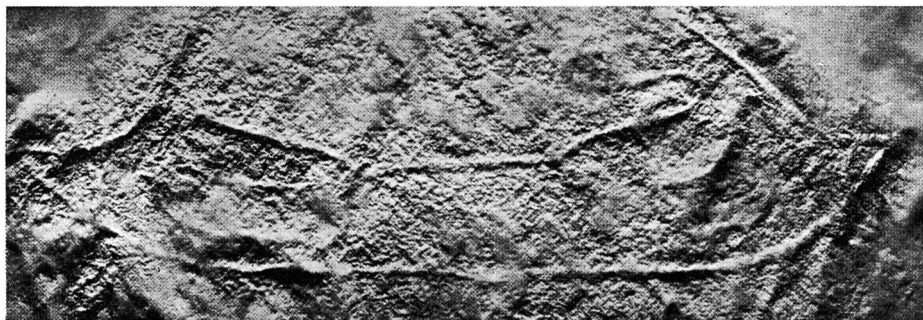


Fig. 6. Båtkontur. Detalj av Hjermindstenen 1.
Boat outline. Detail of stone 1, Hjermind.
Efter DR.

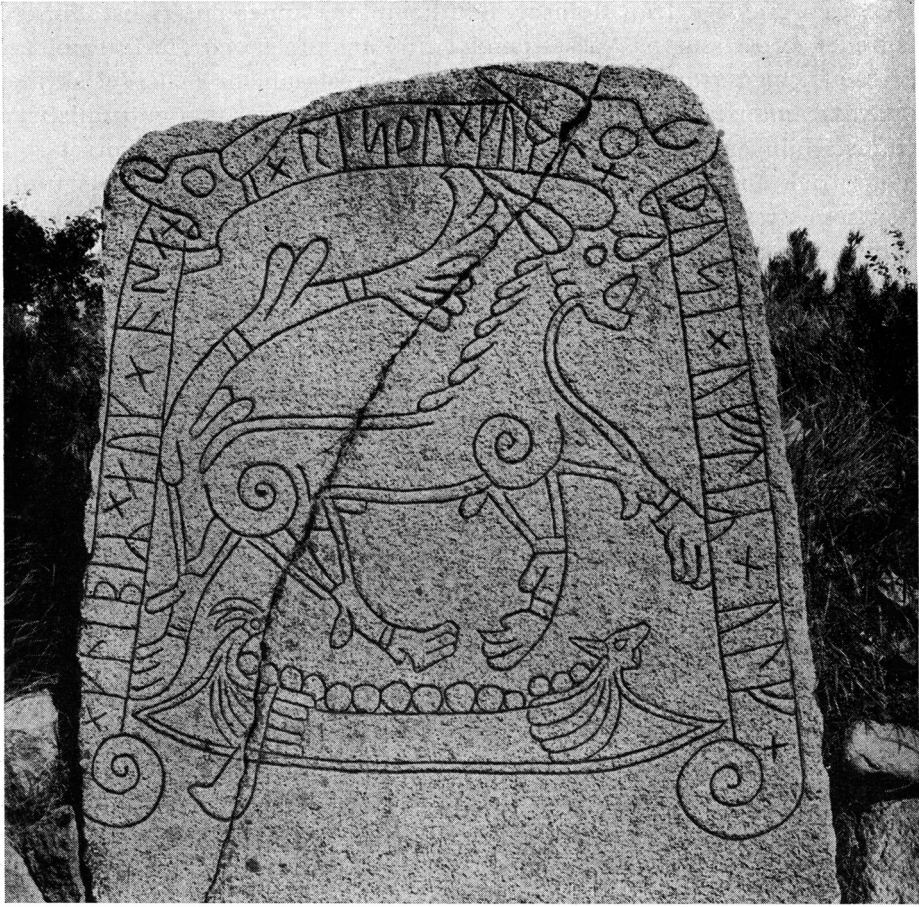


Fig. 7. Tullstorpstenen i Skåne.
The Tullstorp stone in Scania.

Foto DR.

detta är riktigt, men i ornamentiken finnes detaljer, som gör det troligt att även rent nordiska traditioner spelat in vid dess utformning och kompositionsschemat är ej heller främmande för nordisk konst, jfr. t. ex. beslaget från Broa i Halla^{42a}). Överst på stenens C-sida snett ovanför den översta korsarmen i Kristusbildens gloria finnes, så vitt jag kunnat iakttaga, en tydlig sölja i ramornamentiken, fig. 10. Denna sölja, vilken så vitt jag vet ej tidigare beaktats, sitter just där repstavens flätverk övergår till tvenne parallellgående band. Denna sölja ger ett intryck av att det snarare är ett naturalistiskt än ornamentalt formtänkande, som ligger bakom skapandet av Jellingestenens omramning. Kanske har man velat pointera att figurerna, Kristus och gripen med ormen, är instängda inom sina respektive stenytor och kanske man även symboliskt velat fjättra själva stenen.

Denna lust att avbilda fjättrade figurer är gammal inom den germaniska konsten. Den finnes i vendeltid och går långt upp i medeltiden, jfr. not 63. En parallell till Jellingestenens band och sölja finnes på en dopfunt av trä från Alnö i Norrland, där lejonen kring dopfuntens spänns fast med i träet naturalistiskt utskurna remmar med stora spännen, fig. 11. Dopfuntens torde tillhöra 1100-tallet⁴³). På funtens kuppa finnes fyra figurer med glorioer och i två fall med vingar. De äro invävda i en oredig bandornamentik, men de påminna i sitt utförande om Jellingestenens Kristus. Lejonen på dopfuntens fot ha svansar, som avslutas i trekluvna akantusblad. Likheten mellan Alnöfuntens och Jellingestenens ikonografi kan givetvis vara en tillfällighet, då de här beskrivna elementen äro allmängods i den tidigromanska konsten, men själva uppställningen och

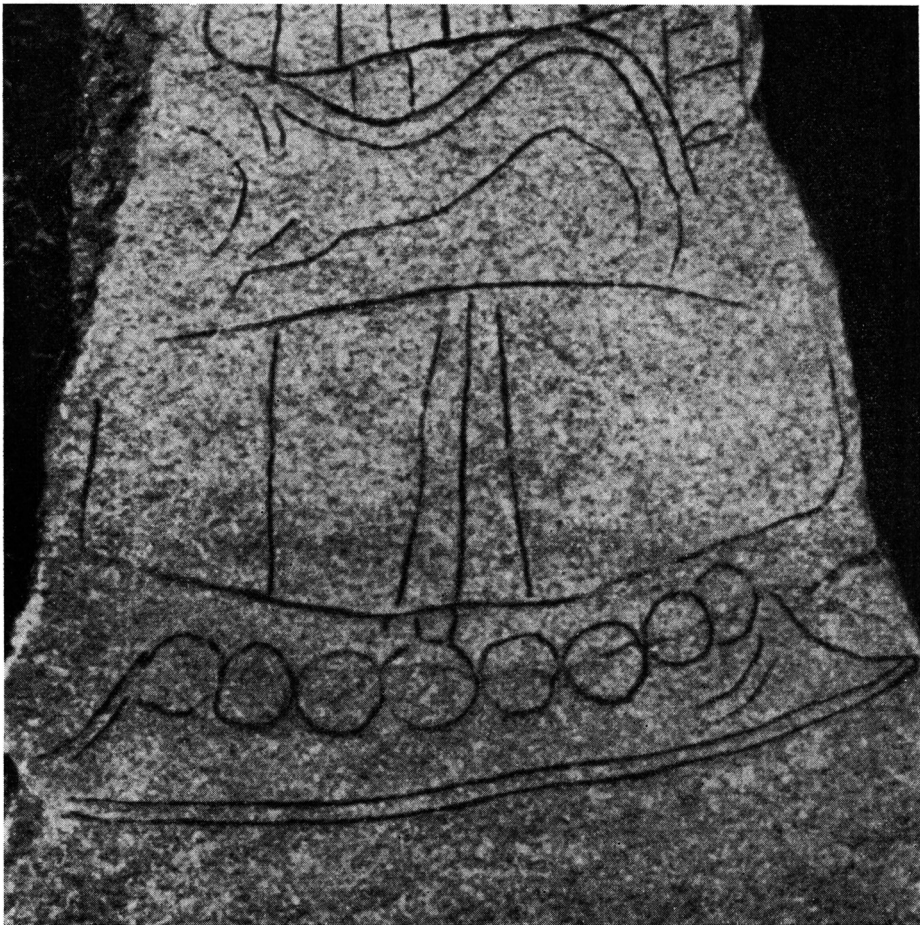


Fig. 8. Detalj av runsten från Ledberg, Östergötland.
Detail of runestone from Ledberg, Östergötland.

Foto ATA.

stilen gör att man gärna sätter dessa båda i förbindelse med varandra. Dessutom är Alnöfunten ett unikum bland de svenska dopfontarna.

Den jugendstilsaktiga illusionslek, som präglar vissa av vikingatidens konsthantverksprodukter, tycks börja i Borrestilen. Den präglas framförallt av att ornamentiken på spännen och smycken i rätt stor utsträckning imiterar band eller rep, med vilka konsthantverkaren liksom spänner, sträcker eller snör fast den övriga ornamentiken eller dess underlag, själva smyckeplattan. De tydligaste exemplen på denna gren av ornamentikkonsten ger vissa treflikiga spännen, (fig. 12 a–b⁴⁴). Spännet fig. 12 a ger en antydning om att yttersta ursprunget till denna konstyttring kan-

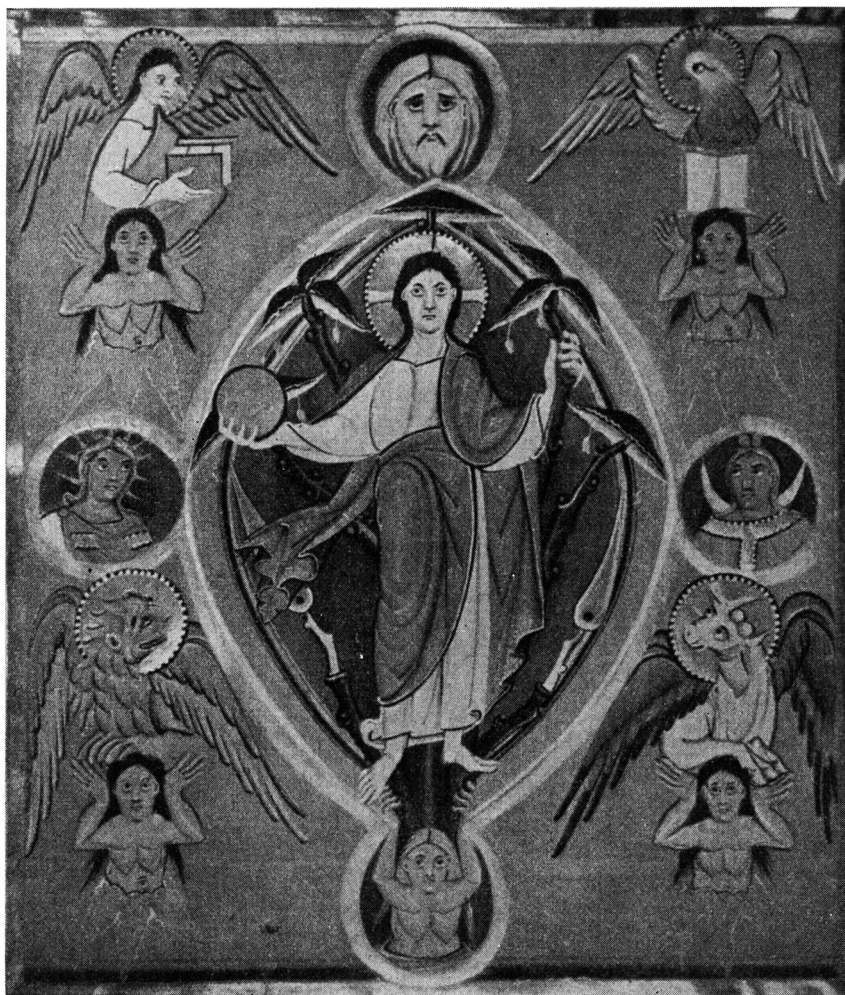


Fig. 9. Kristus i livsträdet ur ett evangeliarium från Reichenauskolan.
Christ in the tree of life, from a gospel-book from Reichenau school.
Efter Messerer: Der Bamberger Domschatz.

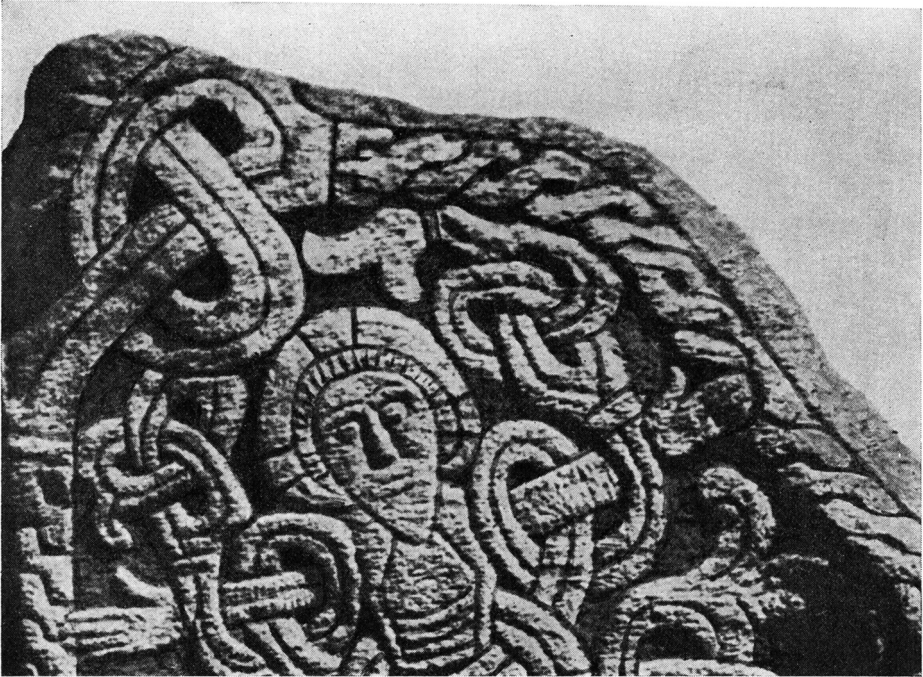


Fig. 10. Jellingestenen C-sidan — retuscherad detaljbild.
Jellinge stone, side C — retouched detail.

ske bör sökas i fransk eller insulär konst. Denna ornamentala lek måste givetvis ligga mycket nära till hands för ett sjöfarande folk med högt utvecklad repslagningsteknik och där knopslagning och splitsning haft stor betydelse. Tyvärr har tågvirke från denna tid bevarats endast i ringa utsträckning, men möjligen kan Osebergskeppets ankarsten⁴⁵) ge en föreställning om vilka nordiska inspirationskällor, som kan ha stått Jellingestenenens mästare til buds. Det skall dock påpekas att repstaven förekommer i samtida såväl insulär som kontinental konst, jfr. fig. 14.

Det har rått mycket divergerande åsikter om var man bör söka förebilderna till Jellingestenenens utsmyckning. Man har visat på framförallt England, Irland, Norden och Byzans⁴⁶). Möjligt är dock att även andra konstströmningar än de, som höra till dessa områden givit impulser till detta i Norden enastående monument.

Den dansk-tyska profana och ecklesiastiska historien under 900-talet ger tydliga bevis för att förbindelserna mellan de bägge länderna varit ganska livliga. Däremot tycks vikingatågen mot England ha helt upphört mellan 954 och 980, alltså just under den tid då det är mest troligt att Jellingestenen tillkommit. Hur livliga förbindelserna mellan det tyska kejsardömet och Danmark varit under Harald Blåtands tid har rått delade meningar om. Man tycks dock vare ense om att det är på Otto I:s



Fig. 11. Dopfunt från Alnö, Medelpad.
Font from Alnö, Medelpad.
Foto ATA.



Fig. 12 a. Treflikigt spänne.
Trefoil brooch.
Bergens Museum 4342.
Efter Oseberg III.

initiativ, som Danmark kristnas, troligen under 940-talet. År 948 nämnas biskopar från Ribe, Schleswig och Århus såsom deltagare i ett kyrkomöte i Ingelheim samman med Tysklands och Frankrikes regenter, och vid ett möte i Quedlinburg 973 överlämnas rika gåvor från Harald till Otto I. 974 är Harald i strid med Otto II, men blir slagen. 988 då Harald omtalas som död, står Danmark tydligt beroende av Tyskland i politiskt avseende⁴⁷).

Jellingestenen är med största sannolikhet Danmarks första kristna monument av betydelse. Jag anser det därför troligt att det tillkommit i samverkan mellan Harald och representanter för tyska kyrkan. Kejsaren, Otto I eller Otto II, torde själv ha haft ett ganska betydande intresse

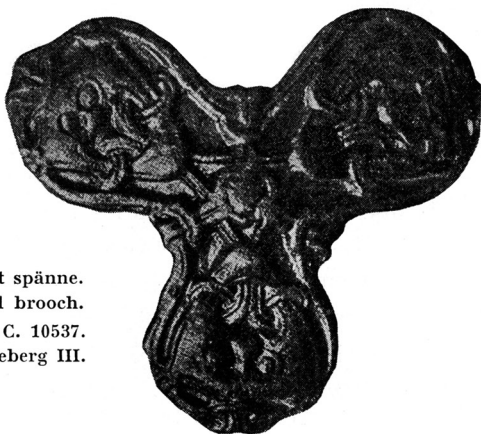


Fig. 23 b. Treflikigt spänne.
Trefoil brooch.
Oldsaksamlingen Oslo C. 10537.
Efter Oseberg III.



Fig. 13. Stenkrucifix från Merseburg.
Stone crucifix from Merseburg.
Efter Jung: Germanische Götter und Helden.

av att det i Danmark skapades ett centralt beläget och till den danska konungaätten anknutet monument, såsom ett bevis på att konungen var kristen. Därmed var det ju ur tysk synpunkt betygat att den danske kungen stod i lydnadsförhållande till den tyske kejsaren – Guds ställföreträdare på jorden. Det synes mig ej otänkbart att kejsaren själv kan ha givit vissa direktiv för det ikonografiska programmet på Jellingestenen, ehuru konstnären, av vilken nationalitet han än varit, säkert haft fria



Fig. 14. Initialsida ur Gerocodex.

Initial page of Gerocodex.

Efter Jantzen: Ottonische Kunst.

händer vid dess utformning. Däremot torde texttillägget om Haralds bedrifter knappast ha tillkommit så länge Hamburg-Bremens representanter effektivt kunde bevaka det Ottoniska intresset i Danmark, vilket ytterligare stöder det av Lindqvist gjorda antagandet, som behandlats ovan.

Den insulära och byzantinska konsten ger vid denna tid starka impul-



Fig. 15. Hunnestsstenen 3, Skåne.
Stone 3, Hunnestad, Scania.
Efter DR.

ser till den under Ottonernas tid uppblomstrande tyska konsten. Innan de olika stilelementen hinner att synkroniseras finnes i alla tre konstretsarna samtidigt stildrag, som nästan helt överensstämmer med varandra. Därför är just 900-talets nordiska konstimpulser mycket svåra att bestämma. För Jellingestenens vidkommande ger de politiska vittnesbörden en fingervisning om att ej blott västliga och inhemska utan även sydliga impulser kan ha påverkat dess konstnärliga utformning.

Tyvär är den tyska stenkonsten från 900-talet mycket fattigare än den insulära, men man får ej glömma att under senare hälften av 900-talet pågick ett intensivt katedral- och klosterbyggande i Tyskland t. ex. Hildesheim och Quedlinburg⁴⁸). Utan tvekan har båda dessa orter haft klerikala förbindelser med Danmark. Ett par i sten huggna krucifix från tyskt område visar ganska nära släktskap med Jellingestenens Kristusbild. Det ena är från Bentheim i Hannover och har en Kristusbild, som är iförd kjortel och som blickar rakt fram⁴⁹). Den har daterats till 900-talet. Den andra Kristusbild har påträffats under golvet i kryptan till domen i Merseburg i Sachsen. Den har korsgloria, spetsövalt ansikte och kort veckad kjortel. Den påminner också i andre detaljer om Jellingestenens Kristusbild, nämligen det krusiga håret och tvärstrecken över bröstkorgen, fig. 13, jfr. fig. 10⁵⁰). Då domen i Merseburg började byggas 1015, har man rätt att antaga att krucifixet är något äldre och med största sannolikhet tillhör 900-talet. Staden Merseburg grundades under förra hälften av 900-talet.

Även gripen på Jellingestenen torde kunnat ha influerats av Ottonsk konst likaväl som av insulär. I ett manuskript utgången från Reichenau omkring 970 återfinnes på en initialsida flera detaljer som ingår i B-sidans program, fig. 14⁵¹). Två djurhuvuden finnas, som ha spetsiga nosar. Det ena huvudet har lång akantusflikad tunga, samt man och nacktofs. Nacktofsen går dock parallellt med »halsen«. På Jellingegripen går den parallellt endast ett litet stycke. Intrycket av uppslitsning är emellertid påfallande hos bägge. Dessutom har manuskriptsidans bokstäver i flera fall dubbelkontur, samt övervägande treflikiga avslutningar. På N-et i nedre högra hörnet har bokkonstnären utformat mellanstaven såsom repstav. Vad själva gripen beträffar, så har bl. a. »the anglean beast« ansetts utgöra förebilden till denna. Gripmotivet förekommer dock mycket ofta i norditaliensk konst under 900-talet, ofta i lågreliéf⁵²). En elfbenspyxys, som kan tillhöra samma konstområde, men som nu förvaras i katedralen i Sens, har på ett av fälten en grip stående över en orm⁵³). På ormens kropp har slagits en knut utformad som en kringla. Jag anser det ej omöjligt att även norditaliensk konst kan ha utövat ett visst inflytande på utformningen av Jellingestenens grip, under förutsättning att Ottonskt konstinflytande överhuvud spelat in vid skapandet av detta monument.



Fig. 16 a. Kristi intåg i Jerusalem ur Otto III:s evangelarium.
Entry of Christ into Jerusalem, from Otto III's gospel book.
Efter Messerer: Der Bamberger Domschatz.



Fig. 16 b. Kristi intåg i Jerusalem ur St. Æthelwolds benedictional.
 Entry of Christi into Jerusalem, from St. Æthelwold's book of benedictions.
 Efter Rice: English art 871-1100.

Slutligen kan anföras att reliefkonst i sten tycks ha skapats även på västslaviskt område vid denna tid⁵⁴). Möjligen kan man tänka sig relationer mellan dessa monument, som tyckes framställa gudar, och Jellingestenen.

Det är troligt att Jellingestenen tillkommit strax efter mitten av 900-talet och i vart fall före 987, sista tänkbara dödsåret för Harald. Omkring 953 har Harald mottagit dopet. Att detta skett genom tysk påverkan står

klart. Säkerligen fick tyska kyrkan kulturellt sett stort inflytande i Danmark under hela dess återstående missionsepok. Det var ju i klostrens konstverkstäder, som den Ottonska konsten skapades och utan tvivel togo de missionerande munkarna denna konst i användning för sin propagandaverksamhet. Så vitt jag funnit, kan detta klart spåras i den runstenskonst, som utövas i Skåne omkring år 1000.

På ett par av Hunnestadsmonumentets stenar förekommer ett vargliknande djur på vars ben ledkulorna markerats⁵⁵). I Reichenau utbildades omkring år 1000 ett manér att kraftigt markera ledkulor, trädknoppar m. m. med runda, närmast bolllikande ringar⁵⁶). En slående likhet föreligger för övrigt mellan stenen Hunnestad 3, fig. 15, och kejsar Otto den tredjes evangeliarium i framställningen av Kristi intåg i Jerusalem, fig. 16 a. På Hunnestadsstenen finnes en människofigur, som rider på en varg. Över denna ryttarscen ligger längs stenkanten en drake. Då ryttaren har en orm till betsel har den ansetts föreställa häxan Hyrrokin ridande på sin varg. Detta antagande kan säkert vara riktigt, men framställningen av Kristus på åsnan och Hyrrokin på vargen är slående lika. Bägge djuren har spetsiga öron och kulledsben. Den orm, som Hyrrokin håller i handen motsvarar den manuskripttrulle, som Kristus vanligen avbildas med i den Ottonska konsten⁵⁷). Den längs stenkanten lagda draken har sin motsvarighet i den flammande himmelsbågen över Kris-



Fig. 17. Detalj av Lundagårdsstenen.
Detail of Lundagård stone.

Efter DR.



Fig. 18. Detalj ur Henrik II:s sakramentar.

Detail from Henry II's sacramentary.

Efter Swarzenski: Die Regensburger Buchmalerei.

tus. Dessa likheter kan givetvis vara tillfälliga, men med hänsyn till att tyska missionärer tydligen verkade i Skåne anser jag det troligt, att de direkt eller indirekt kan ha överfört det speciella Reichenaumanéret till skånsk runstenskonst. Om man jämför en framställning av intåget i Jerusalem ur Winchesterskolan, fig. 16 b, från tiden omkr. 975–980 (St. Æthelwolds benedictional) med Hunnestsadsstenens framställning, synes den mig stå betydligt fjärrare från denna än vad den mer stiliserade sydtyska framställningen gör. Hela scenen i det engelska manuskriptet ger ett oroligt helhetsintryck, som föga överensstämmer med den danska runstenskonsten.

Ett annat inslag, som också har en parallell i sydtysk konst är akan-tusskägget på Lundagårdstenens ansiktsmask, fig. 17⁵⁸). Ett liknande ansikte finnes i Henrik II:s sakramentar utgånet från Regensburger-skolan. Här sitter dock de två akantusbladen, som horn eller hår, fig. 18⁵⁹). Mellan dessa sitter ett litet treflikigt blad, som har en förenklad mot-svarighet på Lundagårdsstenens skägg. Denna typ av ansiktsmasker åter-finnes dock ofta även i insulär konst t. ex. i MS Harley 2904 daterad till 974–986 och av Rice attribuerad till Ramsayskolan⁶⁰). Men enligt mitt förmenade är Lundastenens akantus mer lik den sydtyska än den mer livfulla engelska.

Även i de båda skrinen från Cammin och Bamberg, som torde ha tillverkats inom danskt område, närmast skånskt, anser jag att man kan finna stildrag, som perkar mot Ottoskt konstområde. Det torde därför ej vara en tillfällighet att det s. k. Kunigundaskrinet hamnat i Bambergs kyrkoskatt vare sig det kommit till sydtyskland med den Kunigunda, som var Knut den stores dotter och Henrik den III:s gemål, såsom Shetelig framkastat⁶⁰ eller på annat sätt.

Det har ej varit min avsikt att med dessa få exempel söka visa att den dansk-skånska runstenskonsten skall härledas ur Ottoskt konst. Jag har bara velat peka på att den tidig-tyska konsten *kan* ha haft ett visst inflytande på den nordiska, något som tidigare alltför mycket förbisetts.

Det har diskuterats mycket om de olika runstensmästarnas nation-aliteter. I synnerhet gäller detta om den eller de män som skapat Jellingestenen. Kanske är det nordiska män, som omvänts till kristendomen och som efter utbildning i kristet konsthantverk, sänts åter till sitt hemland för att med sitt kunnande förhålliga Kristus genom en bild-propaganda, som anknöt till nordisk konst. Man kanske kan våga draga en parallell med hur det tillgick ett par århundraden senare då det första dominikanerklostert skulle anläggas i Sverige. Man skickade upp ett par nordiska munkar, som kommit ned till Italien bara ett år tidigare⁶²).

Jellingestenen intager en centralställning i vår konsthistoria. Många olika synpunkter har framlagts om dess ornamentik⁶³). I denna uppsats har en del nya kommit till, som kan vara lika riktiga eller lika felaktiga, som de vilka tidigare uttalats. Jag hoppas dock snart kunna framlägga ytterligare material till stöd för åtminstone en del av mina antaganden. Redan nu synes mig dock följande iakttagelser vara av ett visst värde: 1. Att den senare delen av Jellingestens runtext, såsom Lindqvist antagit, tillkommit efter det stenens konstnärliga program full-följts. 2. Att runbandet på Jellingestens B-sida av samtiden uppfattats som en båtkontur, men att den ej tillhör den ursprungliga uppläggnings av ornamentiken. 3. Att ramornamentiken på Jellingestens C-sida för-setts med sölja. 4. Att ej bara insulära, nordiska och ev. byzantinska före-

bilder kan ha brukats vid skapandet av Jellingestenen utan att även kontinentala konstimpulser gjort sig gällande, då närmast Ottonska, liksom fallet otvivelaktigt torde ha varit med vissa skånska runstenar.

SUMMARY

The Ornamentation of the Jellinge Stone.

The larger of the Jellinge stones, raised by Harald Bluetooth in memory of his parents, King Gorm and Queen Thyra, is one of the most renowned rune stones in Scandinavia. It must have been erected some time between 950 and 985 A. D., and is formed of a three-sided boulder almost three meters in height. It is exceedingly unlikely that it lay originally on its present site, and it was probably moved there at Harald's orders. The stone has carving on all three sides; on two of them representations of figures dominate, a carving of Christ (side C, fig. 1) and a mythical beast, most closely resembling a griffon without wings, coiled around by a snake (side B, fig. 2). The third side is occupied by a runic text (side A, fig. 3). All three sides are connected by ornamentation, while on both side B and side C there is in addition a continuation of the runic text of side A.

The literature dealing with the large Jellinge stone is very voluminous¹¹), the latest contributions being two treatises, one by Sune Lindqvist¹²) and the other by Wilhelm Holmqvist¹³). Lindqvist considers the stone's runic inscription to have been cut in two stages, the first half of the text, comprising the dedication, being inscribed first, and the remainder, dealing with Harald's exploits, being added at a later date. The dedication runs: King Harald caused this monument to be raised for Gorm his father and Thyra his mother. The additional text runs: That Harald who won for himself all Denmark and Norway and made the Danes Christian¹³). Lindqvist considers it possible that "the additional text was cut some time after 985". The rows of runes forming the dedication do in fact fit excellently into the artistic plan of the stone, whereas the additional lines would appear, both from an artistic standpoint and from the point of view of context, not to have been designed to fit into the original scheme of decoration. The present author has made two observations which, he considers, support Lindqvist's contentions:

1. The words in the dedication are separated by the sign :, whereas in the additional inscription they are separated by ., except between the third and fourth word and perhaps between the second and third, where the word division is :.

2. The runic text of the dedication lies on ribbons which run into the framing ornamentation and are carried out in low relief like the remainder of the carving on the stone. The additional runic text, on the other hand, stands on single incised lines. The additional text on side A stands on a line which proceeds round the corner of the stone to the additional text on side C. In addition an unused guide line passes close to the field on side C, extends into side A and ends in the centre of its left-hand marginal ornamentation. It is possible that it was originally longer but has disappeared as a consequence of weathering of the stone.

The runic inscription of side B also stands on a single line, which is slightly

curved at one end. It is probable that the line was also curved at the other end, but here the stone has been damaged and the line apparently erased. This curved line can be imagined as the keel of a boat, its ram-shaped bow and stern being represented by the outer edges of the curls of the framing ornamentation and its bulwarks by the plaited bar of this ornamentation (fig. 4 a-b). This plaited bar with its double undulation provides an outline reminiscent of a row of shields hanging over the bulwarks of a ship (figs. 4 and 7). This boat shape which, as the present writer believes, can thus be identified is of a type common in Viking art²³⁾²⁴⁾, being found on runestones (figs. 5, 6, 7 and 8)²⁵⁾²⁶⁾²⁷⁾²⁹⁾ and elsewhere. On the Tullstorp stone in Scania such a boat is carved below a lion, the latter giving the impression of being related to the griffon of the Jellinge stone, although the Tullstorp stone is at least two decades later in date. If side B of the Jellinge stone was interpreted by its contemporaries as representing a griffon with a boat below then the composition of the Tullstrup stone is a natural copy of the Jellinge stone.

The question remains why the additional text was inscribed below Harald Bluetooth's inscription, and whether it was added by Harald himself or by another. Lindqvist considers that it was appended to honour Harald's memory in Jellinge²¹⁾; for Harald was buried in Roskilde. The present writer would consider the possibility that the empty southern tumulus at Jellinge was also erected in memory of Harald. For it was not unusual in the period of transition to Christianity for a man to be buried in or besides a church but for a tumulus or a runic stone to be erected in addition at his ancestral burial place⁸⁾⁹⁾¹⁰⁾. The reason for holding this view would be that Harald's son, Sven Forkbeard, clearly tried to make Denmark completely independent of Hamburg-Bremen and thereby also of the German Emperor, who considered himself, as the Divine representative on earth, to have political rights over the German mission areas. It was precisely at this time, in the 980s, after the death of Otto II, that a wave of nationalistic uprisings swept through all the German mission areas. It is possible, therefore, that Sven wished to raise his father to the position of a national hero, who had himself, among his other achievements, converted the Danes, and whose heritage Sven could rightfully assume. In the present writer's opinion the southern tumulus may also have been raised by Sven Forkbeard in order to stress still further the greatness of the Jellinge dynasty.

The figure of Christ on the Jellinge stone is unique (fig. 1). It shows no cross or stigmata and is instead entwined in acanthus vines. It is probable that these vines should be understood as an extremely stylized tree of life. The tree of life as a symbol for the cross begins to be common precisely in the centuries to either side of 1000 A. D. (fig. 9)³⁵⁾³⁶⁾³⁸⁾³⁹⁾.

Holmqvist asserts that the ornamentation of the Jellinge stone is derived from certain manuscript pages, probably South English⁴²⁾. The possibility that this view is correct cannot be gainsaid, but there are certain features which would suggest that the craftsman of the Jellinge stone had been influenced by the art both of Scandinavia^{42a)63)} and of the Empire of the Ottos. Among other indications there is an undoubted buckle in the framing ornamentation at the top of side C of the stone immediately above the crossed halo of the Christ figure (fig. 10). This buckle has, so far as is known, not been noted previously and its significance lies partly in its demonstrating that the idea behind the carving of the frame ornamentation of the Jellinge stone was rather naturalistic than purely decorative. Possibly it was desired to emphasize that the figures, Christ and the griffon and snake, are confined within

these boundaries; perhaps there was also a wish symbolically to bind the actual stone.

Interest in thus fettering figures and concepts with band ornamentation is found throughout the whole of North German art from the Vendel Period up to the Middle Ages⁶³). A wooden font from Alnö in Norrland, Sweden, which iconographically much resembles the Jellinge stone, has a fettered lion on its foot and figures recalling the Jellinge representation of Christ on its bowl. The figures are entwined with band ornamentation (fig. 11). This font was probably made about 1100 A. D.⁴³), which would suggest that the iconographic form of the Jellinge stone had such an influence on Scandinavian art that its effects, direct or indirect, can be traced in the ecclesiastical art of Norrland right up to the Early Middle Ages.

The play of illusion, reminiscent of the Jugend Style, which distinguishes certain of the craft-products of the Viking Period is considered to have its origin in the Borre Style. It is characterized by the ornamentation consisting to some degree of bands or knots, used by the artist in order to give the illusion of binding the underlying ornamentation, or even the background, the actual ornamented surface (fig. 12). This type of ornamentation would lie in the blood of a seafaring race, accustomed to working with ropes, knots and splices. The anchor stone of the Oseberg ship, with its anchor cable, can perhaps give an impression of the sources of inspiration available to the artist of the Jellinge stone when he created its framing ornamentation⁴⁵).

Very divided opinions have been held as to where the prototypes of the ornamentation and figure representation of the Jellinge stone should be sought. England, Ireland, Scandinavia and Byzantium have all been suggested⁴⁶). It is the writer's opinion that German art has in this connection been unduly disregarded; Holmqvist, however, does consider that the Jellinge representation of Christ may possibly have parallels on the continent, around the Lower Rhine and elsewhere³³), though it appears more natural to him to seek the prototype in insular art, and particularly in South England. Lindqvist reverts to the view that the stone was carved by a Dane in accordance with Scandinavian conventions⁶³).

The secular and ecclesiastical history of Dano-German relations, however, shows that Germany exhibited considerable interest in converting Denmark to a dependency. To what extent this succeeded is the subject of lively discussion⁴⁷). It would appear certain, however, that it was at the initiative of Otto I that Denmark was organised ecclesiastically into diocese. In other ways, too, it would appear that German influence left its mark on Denmark. On the other hand connections with England appear to have been severed between 954 and 980. No Viking expeditions are dispatched during this period, while England followed a firm nationalistic policy.

The present writer considers it therefore highly probable that the Jellinge stone was raised as a result of collaboration between Harald and Hamburg-Bremen. The Emperor would himself have been very interested in the erection of a monument at the actual royal seat in Denmark which would show that Harald was Christian and thereby – from a German standpoint – subordinate to the German Emperor, who was God's deputy on earth. It is, however, unlikely, as discussed above, that any additional text glorifying Harald's exploits would be sanctioned so long as the representatives of Hamburg-Bremen were in a position to watch effectively over the interest of the Empire of the Ottos in Denmark.

It is unfortunate that works of art in stone from the 9th Century are much less frequent in Germany than in the islands, but it should not be forgotten that an intensive building of cathedrals and monasteries took place in Germany in the latter half of the 9th Century⁴⁸). Two German stone crucifixes, however, show a quite close agreement with the representation of Christ on the Jellinge stone (fig. 13)⁴⁹⁵⁰). The griffon, too, may well have been influenced by the art of the Empire of the Ottos. A majority of the details on the manuscript page shown in fig. 14⁵¹) afford a close degree of agreement with the Jellinge griffon. Griffons moreover occur frequently in North Italian art in the 9th Century, being often executed in low relief⁵²)⁵³).

That German art influenced the rune-stone art which flourished in Scania some decades after the carving of the Jellinge stone becomes obvious if we compare the Hunnestad stones (fig. 15) with a number of the illustrations in Otto III's gospel book (fig. 16). In particular the emphasized joints are a persistent feature in certain manuscripts from Reichenau of this period⁵⁶). Another obvious point of resemblance is between the face on the Lundagård stone (fig. 17), with its forked acanthus beard, and a manuscript from Regensburg (fig. 18), though here the leaves are arranged to form hair or horns.

Hans Christiansson.

★

NOTER

Förkortning: DR = Lis Jacobsen og Erik Moltke: Danmarks Runeindskrifter 1941-1942. Text och atlas.

1) DR Atlas, s. 49. 2) DR Atlas, s. 48. 3) DR Atlas, s. 47. 4) DR Atlas, s. 46. 5) Jfr. DR Text sp. 77 och där anförd litteratur. Dock torde tidsrummet för stenens tillkomst vara allt för snävt tilltaget. Stenen tidfästes av Jacobsen-Moltke till mitten av 980-talet. Närmare än till decennierna mellan åren 953 och 985-986 kan man knappast komma såsom påpekats av Sune Lindqvist i Yngre vikingastilar, Nordisk Kultur XXVII: Kunst 1931, s. 143. 6) Ejnar Dyggve: Jelling kongehöje, udgravning 1941, Fra Nationalmuseets arbejdsmark 1943, s. 19 ff. Jfr. samme i Acta Archaeologica XIII: 1942, s. 65 ff. 7) Dyggve a.a. 1943, s. 28 och Harald Andersen: Tomme höje, Kuml 1951, s. 131. 8) Saxo: Gesta danorum, i J. Olriks övers. 1912, s. 201 och Adam av Bremen: Gesta Hamburgiensis 2: a boken, 25. kap. 9) Dyggve: Kirken på Haralds vi i Jelling, Fra Nationalmuseets arbejdsmark 1949, s. 56 ff. 10) Jfr. Oscar Almgren: Vikingatidens gravskick i Nordiska studier tillägn. Adolf Noreen 1904, s. 340 ff. Otto v. Friesen: De svenska runinskrifterna, Nordisk kultur VI: Runorna 1933, s. 169. Helge Ljungberg: Den nordiska religionen och kristendomen 1938, s. 270. 11) En fullständig litteraturförteckning finnes i DR Text sp. 65 ff. 12) Lindqvist: Den stora Jellingestenen, Kungl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Uppsala, Årsbok 1952, s. 197 ff. 13) Efter DR Text sp. 79. 14) Lindqvist a.a. 1931, s. 144. 15-18) Lindqvist a.a. 1952, s. 200. 19-20) Lindqvist a.a. 1952, s. 201. 21) Lindqvist a.a. 1952, s. 203 f. 22) Jfr. not 10 och 47. 23) Osebergfundet I, 1917, s. 354 och II 1928, s. 202. 24) Holger Arbman: Birka I, 1940 Taf. 142: 7, 8, 10, 11. Lindqvist: Gotlands Bildsteine I, 1941, s. 68 ff. när denna båttyp först diskuterats ingående. 25) DR Atlas, s. 114, fig. 302-303. 26) DR Atlas, s. 75, fig. 212-213. 27) DR Atlas, s. 252-253, fig. 649-650. 28) Monica Rydbeck: Skånes stenmästare före 1200, 1936, s. 22 ff. 29) Ög. 181. Sveriges runinskrifter II, 1911. 30) Lindqvist: a.a. 1941, fig. 116. 31) Lindqvist: a.a. 1941, fig. 85. 32) Lindqvist: a.a. 1941, s. 98. 33) Wilhelm Holmqvist: Viking Art in the Eleven Century, Acta Archaeologica XXII, 1951, s. 12. 34) Enligt muntligt meddelande den 30/6 1953. Jfr. Helge Ljungberg: Den nordiska religionen och kristendomen, 1938, s. 161 ff. 35) D. Talbot Rice: English art 871-1100, The Oxford History of English Art 2, 1952, fig. 18 b. 36) Romuald Bauerreiss: Arbor vitae, Abhandlungen der bayerischen

Benediktiner-Akademie, Band III, 1938, s. 12. ³⁷⁾ Rice: a.a. 1952, fig. 18 b text. ³⁸⁾ Wilhelm Messerer: Der Bamberger Domschatz, 1952, Taf. 35. ³⁹⁾ Bauerreiss: a.a. 1938, s. 12. ⁴⁰⁾ Rydbeck: a.a. 1936, s. 19 och fig. 5. ⁴¹⁾ Rice: a.a. 1952, fig. 24 och Sveriges Runinskrifter III Pl. 75. ⁴²⁾ Holmqvist: a.a. 1951, s. 1. ^{42a)} Lindqvist: Osebergmästarna, Tor 1948, s. 14 ff. ⁴³⁾ Andreas Lindblom: Sveriges konsthistoria I, 1944, s. 134 och fig. 212. Henrik Cornell: Norrlands kyrkliga konst under medeltiden, 1918, s. 125 f. ⁴⁴⁾ Shetelig anser spännet fig. 12a vara franskt eller möjligen engelskt, Oseberg III, s. 265. ⁴⁵⁾ Osebergfundet I, 1917, s. 51. Jfr. s. 305, 307. ⁴⁶⁾ Holmqvist: a.a. s. 13 och sammanställning hos Nils Åberg: Keltiska och orientaliska stilinflytelser i vikingatidens nordiska konst, 1941, s. 41 ff. ⁴⁷⁾ Litteraturen om förhållandena Danmark-Tyskland under 900-talet och början av 1000-talet är mycket omfattande och uppfattningarna om det historiska skeendets överensstämmelse med källornas upplysningar är mycket divergerande. En stor del av litteraturen findes upptagen i DR Text sp. 5 ff., 9 ff. och 70 ff. Det senaste större bidraget är Vilhelm La Cour: Danevirkestudier, 1951. ⁴⁸⁾ Wasmuths Lexikon der Baukunst, art. Heidelberg och Quedlinburg. ⁴⁹⁾ Erik Jung: Germanische Götter und Helden in christlicher Zeit, 1939, Abb. 144. ⁵⁰⁾ Jung. a.a. 1939, Abb. 145. Wasmuth: a.a. art. Merseburg. ⁵¹⁾ Otto Jantzen: Ottonischer Kunst 1947, Taf. 98. ⁵²⁾ A. Colasanti: L'art Byzantini en Italie, 1914, Pl. 82-83. ⁵³⁾ A. Goldschmidt och K. Weitzmann: Die Byzantinischen Elfenbeinskulpturen des X-XII Jahrhunderts, 1918, Taf. LXXIII. ⁵⁴⁾ Eckhart von Sydow: Die Kunst der Naturvölker und der Vorzeit, Propyläen Kunstgeschichte, 1932, s. 534 ff. ⁵⁵⁾ DR Atlas, s. 267, fig. 670 och s. 271, fig. 677-678. ⁵⁶⁾ T. ex. Messerer a.a. 1952, Taf. 28, 35, 45 och Jantzen a.a. 1947, Taf. 37, 52, 53. ⁵⁷⁾ Messerer a.a. 1952, Taf. 28 och Jantzen a.a. 1947, fig. 53. ⁵⁸⁾ DR s. 287, fig. 726. ⁵⁹⁾ Swarzenski: Die Regensburger Buchmalerei, Taf. 9, Nr. 26. ⁶⁰⁾ Rice: a.a. fig. 73 a. o. b., s. 209 f. ⁶¹⁾ Haakon Shetelig: To danske pragtskrin fra vikingatiden i Arkeologi, Historie, Kunst, Kultur 1947, omtryck fr. 1918, s. 152 ff. ⁶²⁾ W. Holmqvist: Mariakyrkan och klostret, Situne Dei 1946-1947, s. 7 f. ⁶³⁾ Senast har Lindqvist i a.a. 1952, s. 204 f. betonat den starka nordiska egenart hos Jellingestenen, som ovedersägligen finnes i dess ornamentik och figurkonst. »Den nordiska konsten hade, alltsedan tiden omkr. 700 nått upprepade, fruktbärande kontakter med det kristna västeuropa, både det kontinentala och det insulära. Även från Orienten hade viktiga impulser mottagits på skilda sätt och vägar. Alltsedan tiden omkr. 800 var lejonbilden flerstädes i Norden väl känd och flitigt återgiven, vilket betyder om och om igen på olika vis omstiliserad« (s. 205). »Självfallet är att också under en så viktig missionstid som 900-talet starka, omedelbara impulser västerifrån nådde Danmark. En konstnär av den rang, som J 2:s smyckare måste tillerkännas kan icke ha undgått att röna påverkan därav. Å andra sidan finnas på nämnda sten ingalunda oväsentliga drag, vilka enligt min övertygelse bäst förklaras såsom beroende av en mer än sekelgammal nordisk tradition: Krucifixbildens utformning och bindande, ramverket på västfasaden« (s. 205). Lindqvist tänker här på den bundne mannen på svärdsskidan från Valsgärde grav 7 (avb. i Från Upplands forntid, kort vägledning genom Uppsala universitetets museum för nordiska fornsaker 1951, mittuppslaget). Den dateras till 600-talet. Från 700-talet är ett beslag med en i slingor fjättrad man. Beslaget är avbrutet så att endast hålen och benen syns. Det är från Östervarv, Varvs socken, Östergötland (avb. hos Pär Olsén: Die Saxe von Valsgärde I, 1945, Abb. 337). På en bildsten från 800-talet från Ardre på Gotland finnes två fängslade män (Lindqvist a.a. 1941, fig. 139). Jellingestenen representerar 900-talet och den ovan nämnda dopfunten från Alnö 1100-talet. Därmed få vi en kedja genom sex-århundraden, som visar den nordiska konstnärens lust att framställa fjättrade figurer. - Slutligen hävdar Lindqvist i sin skrift att Jellingestenen ornerats av en genuint dansk mästare »vilken sålunda med fördel kan antagas ha varit samme man, som ristat åtminstone förra delen av inskriften på detta monument«, detta med med hänsyn till den nordiska egenarten hos Jellingestilen »och den redan före 800 i Danmark blomstrande konststilens kvalitativa likvärdighet, för att icke säga överlägsenhet« (s. 205). (Noten tillfogad på anmodan av Lindqvist).

För värdefulla upplysningar och diskussioner tackar jag Dr. phil. Rudolf Zeitler och Konservator Allan Fridell, vilken senare även utfört retuscheringsarbetet och en del kopieringsarbete.